

PAOLO FREIRE

Umril je Paolo Freire. Spominjamo se ga kot velikega misleca, utemeljitelja pedagogike osvoboditve in človeka, ki je ima velikanski vpliv na sodobno socialno delo. Freire je kot Brazilec, prebivalec Recifa, tropskega, revnega dela Brazilije, kot predstavnik tretjega sveta vnesel v misel o pedagogiki, socialnem delu in družbeni akciji inspiracijo za mnoge generacije ljudi, ki se trudijo, da njihovo delo ne bi pomenilo še dodatnega zatiranja ljudi, ki so že tako zatirani, revni, brez družbene moči. S svojimi tremi knjigami *Pedagogika zatiranih*, *Kulturna akcija za svobodo* in *Vzgoja: praksa osvobajanja* je v Latinski Ameriki v šestdesetih in drugod v začetku sedemdesetih dodobra prevetril miselnost ljudi v službah, ki so namenjene revnim, zatiranim, obrobni skupinam ljudi, pa naj bo to v odnosu razvitega sveta do tretjega sveta ali pa do četrtega, obrobni skupin v neдрjih metropole.

Njegova misel izhaja iz humanistično, antropološko usmerjene marksistične tradicije (Fromm, Goldmann, Gramsci, Althusser, Kolakowski), levega eksistencializma (Sartre) in revolucionarne tradicije tretjega sveta (Che Guevarra, Fanon, Mao Zedong) in se dotika teologije osvoboditve. Njegov koncept kulture je antropološki, izhaja iz človeka v svetu. Revolucija pa je lahko uspešna le, če je tudi kulturna, le če se ji posreči porajati subjektivnost ljudi, ki so obsojeni na masificirano popredmetenost. Ravno vztrajanje pri ozaveščanju in akciji spreminjanja pomeni njegovo ustvarjalno sintezo in je bilo razlog za navdušen sprejem ne le v tretjem svetu, ampak tudi v metropoli. Če je namreč radikalizem nove levice v šestdesetih kritično zavrgel pozitivizem, kulturni relativizem in funkcionalizem, kot po drugi strani tudi vulgarni marksizem, pa se je v začetku sedemdesetih začel trošiti po eni

strani v nekritičnosti humanistične psihologije in nirvanizma, po drugi pa v sektaškem političnem aktivizmu. Freirovo delo nam je v tistem času ponudilo sintezo, ki je zagotavljala oboje: razvijanje subjektivnosti in smiselno družbeno akcijo, ki izhaja iz ljudi samih. Še več, ni nam ponudilo samo konceptov, ampak tudi metodo.

Praktični teren Freirovega delovanja je bil spočetka opismenjevanje. Opismenjevanje zanj ni le mehanično zapominjanje črk, da bi lahko delavci iz njih sestavljali besede in jih uporabljali za razumevanje navodil na strojih, za izpolnjevanje obrazcev in branje fotoromanov, ampak je način, kako postati človek. Pisanje in branje je v Freirovi metodi tesno povezano z ozaveščanjem, z vprašanjem, kako postati subjekt v zgodovini, kako preiti iz kulture molka v kulturo kritičnega dojetanja sveta in sebe v svetu. Vprašanje, ki ga je Freire postavil, je, kako lahko zatirani ljudje, ljudje, ki nimajo besede, do nje pridejo, kako lahko sodelujejo pri poimenovanju in pojmovanju sveta, v katerem živijo, in ne ostanejo predmet poimenovanja in komuniquejev, ki jih dominantni del sveta naslavlja na revni del, da misli v njegovih pojmi in kategorijah in dela tisto in tako, kot se od njega pričakuje.

Praktično je bilo to opismenjevanje skupno raziskovanje konkretnega vsakdana ljudi, ki naj bi se vključili v proces opismenjevanja, iskanje *generativnih tem*, ki naj bi porajale diskusijo o bivanju v svetu, kakršen je, in tudi možnosti za ustvarjanje novega sveta ali spreminjanje starega. Generativne teme so tiste, ki spodbujajo razmišljanje o globljih protislovjih, ki se skrivajo za površinskimi fenomeni življenja, kakor ga izkušamo. Situacije, strnjene v slikovni material, ki udeležencem diskusije

ponovno predstavijo (reprezentirajo) njihovo neposredno izkušnjo in hkrati tudi globlja nasprotja bivanja, strežejo *problematizaciji*, porajajo diskusijo in udeležence diskusije spremenijo v subjekte bivanja v svetu. So šifra, kod, ki ga je treba razvozlati, dekodirati, da bi ga lahko spet uporabili v svojem vsakdanjem svetu. Slika *favele*, brazilskega barakarskega naselja, lahko porodi diskusijo o stanovanjski politiki, o strategijah preživetja, inventivnosti prebivalcev teh naselij, o možnih spremembah in akciji, hkrati pa se ljudje naučijo pisati tri zloge in rabiti besedo v svojem lastnem pomenu.

Osnovno orodje in okvir Freirove metode je *dialog*. Ne dvogovor, kot se ta grška beseda pogosto napačno prevaja, ampak »beseda, ki gre skozi«. Pogled skozi simbole dominacije, iskanje besed, ki resnično kaj pomenijo, besed, na katerih se lahko gradi dejanje, ki niso prazne, ki jim sledi akcija. Besede, ki terjajo dejanja. Dialog ni dvogovor med učitelji in učenci ali v primeru socialnega dela med strokovnjaki in uporabniki, ampak je proces, v katerem se vsi učimo, smo učitelji in učenci in se kot spoznavajoči subjekti srečujemo v spoznavanju sveta, v katerem živimo, z namenom, da ga spremenimo. Simetrija med učiteljem/učencem in učencem/učiteljem je mogoča le, če učitelj neha biti subjekt učenca oz. učenec njegov objekt, če oba postaneta subjekta nekega objekta spoznavanja. Matrica takega dialoga, pravi Freire, so ljubezen, upanje, skromnost, zaupanje in kritična misel. Preprosto rečeno, pogum za boj lahko izhaja le iz ljubezni – nekoga moraš imeti rad, da lahko zanj tvegaš, moraš upati, da je sprememba res možna, biti dovolj skromen, da veš, da soudeleženci v dialogu o nekaterih stvareh vejo več, verjeti njihovi besedi in dojemati svet v gibanju in v akciji, tvegati in ne pristati na udoben danes.

Freire je razvil svojo metodo kot državni koordinator za opismenjevanje v začetku šestdesetih let v Braziliji. Kulturni krožki in celo gibanje opismenjevanja, ki je temeljilo na ideji ozaveščanja, je bilo številčno, več sto tisoč udeležencev. Po vojaškem udaru l. 1964 je moral v izgnanstvo. Njegovo delo v Braziliji je živelo še naprej, sicer ne tako množično, ampak toliko, kolikor je bilo v

danih okoliščinah mogoče, moja izkušnja pa je, da njegovo ime in metodo pozna vsak brazilski intelektualcec. Sam je svoje delo nadeljeval v Čilu kot svetovalec UNESCO pri agrarni reformi in je svojo metodo uporabil pri razvijanju oblik kmetovanja, ki so upoštevale kulturno izročilo kmetov in jih ozavestile o njihovi moči in vplivu. Tudi iz Čila ga je pregnal vojaški udar. Preostanek življenja je preživel v izgnanstvu v t. i. razvitem svetu, kot profesor na Harvardu, kot svetovalec za izobraževanje pri Svetovnem svetu cerkva v Ženevi. Nazadnje, ko sem slišal o njem, je živel kot dejaven upokojenec v Mehiki.

V razvitem svetu se je njegovo delo poleg v pedagogiki uveljavilo tudi v socialnem delu, ponekod, tudi pri nas, celo še bolj. Noben celosten učbenik socialnega dela ne more mimo njega. Howe (1987) ga uvršča v tip socialnega dela, ki izhaja iz radikalnega humanizma in mu je cilj politična sprememba prek ozaveščanja, Payne (1997) ga uvršča v radikalno socialno delo in povezuje z antidiskriminatornimi in protizatiralnimi praksami ter krepi moči. Njegova veljava med socialnimi delavci pa se kaže tako, da je bil pogosto vabljen mednje in je bil na enem izmed svetovnih kongresov tudi glavni uvodni govornik. Socialni delavci so bili dojemljivi za njegovo delo iz zelo očitnega razloga. Njegova sinteza med političnim in subjektivnim je bila natančno tisto, kar smo v sedemdesetih potrebovali pri razvijanju skupnostnega dela, zlasti skupnostne akcije in akcijskega raziskovanja (Flaker 1982), pomagala nam je povezati znanje in spretnosti skupinskega dela z družbenim angažiranjem, povezati včasih že nesmiselno tavanje po psiholoških labirintih z vsakdanjim kontekstom in smiselno dejavnostjo med ljudmi (Flaker 1982; 1988; Randall, Southgate 1988), osmiseliti pristočno delo (Stritih 1995). V osemdesetih in devetdesetih Freire morda na prvi pogled ni tako aktualen, vendar pa je njegov pristop še kako aktualen pri vprašanjih zagovorništvu (Rose, Black 1985; Lamovec 1993) in vprašanjih krepitev moči (Adams 1996), kajti krepitev moči brez ozaveščanja, problematizacije in dialoga lahko postane le pravno formalen, izpraznjen ritual, le

simbolična poteza brez pravega premika moči. Drug teren, kjer se v zadnjem času uveljavlja Freirova misel, pa so različne kampanje, ki morajo upoštevati kulturne specifičnosti in hkrati krepitev moči, kot npr. upoštevanje kulturnih razlik pri pojmovanja spolnosti pri kampanjah v zvezi s HIV (Magana 1993).

Ob žalosti in bolečem spoznanju, da je preminil še eden od velikanov, ki so nam pomagali προβlikovati pogled na svet in na

novih temeljih utemeljiti socialno delo, se lahko tolažimo s tem, da njegovo delo še vedno streže svojemu namenu, namreč, da se bomo lažje orientirali v svoji praksi, da bomo znali ustvariti pogoje, kjer bomo lahko z uporabniki razmišljali o tem, kako spremeniti situacijo, v kateri smo se znašli, da bomo zmogli toliko realne utopije, da se bomo lahko uprli mehanizmom zatiranja ter da bomo znali povezati zgodovino s čisto vsakdanjimi dogodki in težavami.

Literatura

- R. ADAMS (1996), *Social Work and Empowerment*. London: Macmillan/BASW.
- V. FLAKER (1982), Raziskovanje za ozaveščanje: Paolo Freire. V: B. Mesec, B. Baskar, V. Flaker, *Metodologija akcijskega raziskovanja v socialnem delu*. Ljubljana: Višja šola za socialne delavce.
- (1988), Problematizacija, ozaveščanje, dialog: Pedagogika Paola Freira. V: R. Randall, J. Southgate, *Skupinska dinamika v skupnosti*. Ljubljana: ZKOS in VŠSD.
- P. FREIRE (1972), *Cultural Action for Freedom*. Penguin Books.
- (1972), *Pedagogy of the Oppressed*. Penguin Books.
- (1974), *Education: The Practice of Freedom*. London: Writers and Readers.
- D. HOWE (1987), *An Introduction to Social Work Theory*. Aldershot: Wildwood House.
- T. LAMOVEC (1993), Zagovorništvo v akciji: Proces emancipacije. *Socialno delo* 32/92 3-4:39-51.
- R. MAGANA (1993), Consciosuness Raising in Latino American Minorities Regarding the HIV/AIDS Infection. V: *Enabling Approaches in HIV/AIDS Prevention*. Geneva: WHO.
- M. PAYNE (1997), *Modern Social Work Theory* (Second edition). London: MacMillan.
- R. RANDALL, J. SOUTHGATE (1988), *Skupinska dinamika v skupnosti*. Ljubljana: ZKOS in VŠSD.
- S. ROSE, B. BLACK (1985), *Advocacy and Empowerment: Mental Health Care in Community*. London: Routledge & Kegan Paul.
- B. STRITH (1995), Prostovoljno delo kot prostor, v katerem se oblikujejo generativne teme. *Socialno delo* 34, 1: 5-20.